

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.341

© Рекова Н.Ю., Клопов І.О., 2016

Донбаська державна машинобудівна академія, Краматорськ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Проведено дослідження категорії «енергозбереження». Розглянуто особливості організації системи державного управління у сфері енергозбереження. Визначено проблемні аспекти здійснення державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів. Проаналізовано найрезультативніші державні програми енергозбереження провідних країн світу. Запропоновано удосконалити механізм державного управління у сфері енергозбереження, що покликаний стимулювати ефективне використання енергоресурсів господарюючими суб'єктами.

Ключові слова: енергозбереження, енергоефективність, механізм державного регулювання, система показників, енергетична політика.

Постановка проблеми. На тлі світових тенденцій особливої актуальності набуває формування збалансованої політики державного стимулювання енергоефективності України з метою забезпечення енергетичної безпеки економіки, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників і поліпшення іміджу держави на світовій арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні значний науково-практичний інтерес у сфері організації та державного управління енергозбереження представляють праці таких вітчизняних та закордонних учених, як Андрижиєвський А. А., Гаприндашвілі Б. В., Лазепко І. М., Гнідий М. В., Гордієнко О. С., Данилов О. Л., Костюченко П. А., Захарова О. В., Копейкіна Б. В., Смирнова Е. А., Матарас Е. В., Олехнович Л. В., Михайлов С. А., Мішалки В. П., Балясіна А. А., Степанов В. С.

Однак існує необхідність визначення комплексу заходів державного регулювання ефективності використання традиційних енергоносіїв заснованого на застосуванні позитивного досвіду зарубіжних країн.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у подальшому розвитку теоретичних та методичних аспектів управління процесом енергозбереження на основі аналізу категорій енергозбереження та шляхом формування, заснованого на міжнародному досвіді, організаційно-економічного механізму енергозбереження для підвищення енергоефективності функціонування загальнодержавного, регіонального та галузевого рівнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енергоефективність та енергозбереження є пріоритетними напрямками енергетичної політики більшості країн світу. Перш за все це зумовлено

вичерпанням невідновлювальних паливно-енергетичних ресурсів, відсутністю реальних альтернатив їх заміни, наявністю ризиків і значних витрат при їх виробництві та транспортуванні. Розвинені країни світу, у першу чергу країни ЄС, які вже досягли значних успіхів у розв'язанні проблем енергоефективності, продовжують пошук нових джерел енергозабезпечення та розроблення заходів щодо енергозбереження, що є позитивним прикладом для України [1].

У зв'язку з тим, що у науковій літературі немає єдиного підходу до визначення понять «енергозбереження», у таблиці 1 наведено підходи до визначення поняття «енергозбереження» за різними джерелами.

Незважаючи на різні підходи, більшість дослідників з цього питання прямо чи опосередковано ототожнюють поняття «енергозбереження» з підвищенням енергоефективності. І цей процес неможливий без формування дієвого організаційно-економічного механізму енергозбереження. Тому розглянемо процес формування організаційно-економічного механізму енергозбереження.

Міжнародний досвід реалізації політики у сфері енергозбереження свідчить про те, що у всіх країнах присутні нормативно-правові, економічні, технічні, інформаційні та інші стримуючі фактори, що перешкоджають підвищенню енергоефективності [2, с.50].

Виявлення, усунення або подолання цих стримуючих факторів часто вимагає значних і тривалих зусиль з боку держави, а також наявності організацій і фахівців, зацікавлених у впровадженні та подальшому просуванні технологій підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики.

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «енергозбереження»

Автор	Зміст поняття «енергозбереження»
Андрижівський А. А. [3]	Організаційна, наукова, практична та інформаційна діяльність, що спрямована на ефективне використання енергетичних ресурсів і реалізується із застосуванням технічних, економічних і правових методів.
Гаприндашвілі Б. В., Лазепко І. М. [4]	Комплекс організаційних, наукових, економічних, екологічних і технологічних дій, спрямованих на раціональне та безпечне використання енергетичних і природних ресурсів у національному господарстві з метою скорочення витрат при виробництві продукції, наданні послуг і задля досягнення кінцевих корисних соціально-економічних ефектів від їх використання.
Гнідий М. В. [5]	Процес реалізації комплексу напрямів із заощадження різних видів ПЕР.
Гордієнко О. С. [6]	Процес, у ході якого скорочується потреба в енергетичних ресурсах на одиницю кінцевого корисного ефекту від їхнього використання.
Данілов О. Л., Костюченко П. А. [7]	Система правових, організаційних, наукових, виробничих, технічних і економічних заходів, спрямованих не лише на ефективне використання первинних енергетичних ресурсів, але і на залучення до господарського звороту для зниження вжитку органічного палива нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії.
Захарова О. В. [8]	Загальні положення енергозбереження повинні здійснюватися в рамках енергетичного менеджменту, який є сукупністю методів, що дозволяють підприємству з найменшими витратами і в найкоротший строк впровадити концепцію енергозбереження.
Копейкіна Б. В. Смирнова Е. А. [9]	Економія палива за рахунок економії конкретних видів енергії за етапами її переробки.
Матарас Е. В., Олехнович Л. В. [10]	Енергозбереження означає перехід до енергоефективних технологій у всіх галузях економіки, включаючи паливно-енергетичний комплекс, і, передусім, енергоємні галузі, а також комунально-побутовий сектор.
Михайлов С. А., Мішалки В. П., Балясіна А. А. [11]	Ефективне використання енергії споживачами, у тому числі мінімізація енерговитрат на одиницю продукції.
Степанов В. С. [12]	Наслідок підвищення ефективності енерговикористання.
Закон України «Про енергозбереження» [13]	Діяльність (організаційна, наукова, практична, інформаційна), яка спрямована на раціональне використання та економне витрачання первинної та перетвореної енергії та природних енергетичних ресурсів у національному господарстві і яка реалізується з використанням технічних, економічних і правових методів.
Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) [14]	1. Ефективність управління енергетичним попитом з метою збільшення продуктивності енергоспоживання 2. Використання енергії більш ефективно шляхом зміни трудової поведінки, удосконалення рівня управління та впровадження нових технологій.
Директива Європейського Союзу [15]	Кількість заощадженої енергії, яка визначається на підставі вимірювання та/чи оцінювання споживання до та після впровадження одного чи більше заходів щодо підвищення енергоефективності, що забезпечує узгодження системи за умовами зовнішнього середовища, які впливають на рівень енергоспоживання.

До основних бар'єрів (табл. 3) упровадженню енергозберігаючих заходів можна віднести:

1. Невиправдано високі інвестиційні витрати на реалізацію заходів.
2. Неприйнятні умови отримання зовнішнього фінансування заходів.
3. Специфіка ризиків і неоднозначність оцінки ефективності заходів, державна підтримка заходів з енергозбереження неефективна (утруднена).
4. Державна підтримка заходів з енергозбереження неефективна.

5. Фінансові та податкові інструменти підтримки енергозбереження не працюють.

6. Енергосервіс і енергоаудит не отримує належної державної підтримки.

7. Високі витрати на експлуатацію та технічне обслуговування сучасної енергозберігаючої техніки.

8. Власних коштів підприємств недостатньо для реалізації заходів.

9. Відсутня повна інформація про заходи державної підтримки та можливості її отримання.

Для усунення цих бар'єрів Україні треба звернутися до використання позитивного досвіду зарубіжних країн, які свого часу зіткнулися з подібною проблемою й успішно її розв'язують.

Існуючі механізми державного стимулювання енергозбереження та підвищення енергоефективності можна об'єднати в чотири групи:

– механізми, спрямовані на нормативно-правове регулювання та методичне забезпечення;

– механізми, спрямовані на фінансове стимулювання;

– інституційні / ринкові механізми;

– механізми інформаційного характеру.

У таблиці 2 представлений порівняльний аналіз існуючих механізмів державного стимулювання енергозбереження та підвищення енергоефективності в країнах Європейського Союзу, США, Китаї.

Таблиця 2

Механізми державного стимулювання енергозбереження та підвищення енергоефективності [16]

Напрямок	Механізм державного стимулювання	ЄС	США	Китай
Нормативно-правове регулювання та методичне забезпечення	Технічне регулювання	+	+	+
	Планові завдання з досягнення енергоефективності	+	-	+
	Стандарти управління енергоефективністю та її вимірювання	+	+	+
	Система держзакупівель енергоефективного обладнання	+	+	+
Фінансово-економічне стимулювання	Податкові пільги	+	+	+
	Державні виплати за заощаджену енергію	+	+	+
	Екологічні податки	+	+	+
	Система пільгового позикового фінансування	+	+	-
Інституційні / ринкові механізми	Тарифне стимулювання	+	-	-
	Державно-приватне партнерство	+	+	+
	Залучення ресурсоснабжаючих організацій до енергозбереження у споживачів	+	+	-
	«Білі сертифікати» (свідчення про скорочення енергоспоживання)	+	+	-
	Енергоаудит компаній	+	+	+
Механізми інформування	Маркування обладнання, техніки і будівель	+	+	+
	Бази даних про передові доступні технології, публічна звітність компаній	+	+	-

Виходячи з даного порівняльного аналізу, можна виділити такі напрямки вдосконалення державної політики для України (табл.3.).

Таблиця 3

Механізми і заходи з усунення (нейтралізації) виявлених бар'єрів енергозбереження в промисловості [17]

Виявлені бар'єри	Пропоновані механізми та заходи з усунення бар'єрів
1	Державні гарантії позик; Податкові пільги на інноваційні проекти.
2	Жорстка державна політика по фінансуванню проектів модернізації промисловості.
3	Розробка і затвердження пакету методик комплексної оцінки ефективності промислового енерго- і ресурсозбереження.
4	Спрощення доступу і механізмів отримання державної підтримки, інформування про це.
5	Розробка гнучкої тарифної та податкової політики підтримки інноваційних проектів.
6	Методологічна і правова підтримка енергоаудиту, енергосервісної діяльності.
7	Підвищення інформованості про нові технології, підготовка фахівців для обслуговування.
8	Створення регіональних, корпоративних, галузевих револьверних фондів для фінансування енергозберігаючих проектів і програм.
9	Інформування підприємств (по регіонах, галузях) про можливості та формати державної підтримки.

Державна політика щодо енергоефективності має бути спрямована на створення умов господарювання, які дозволять забезпечити постійно зростаючі суспільні потреби, зростання ВВП за мінімальних витрат

енергоресурсів. Результативність такої політики відображається у досягненні цільових значень системи показників енергоефективності підприємства та країни, зокрема рис. 1 [18].

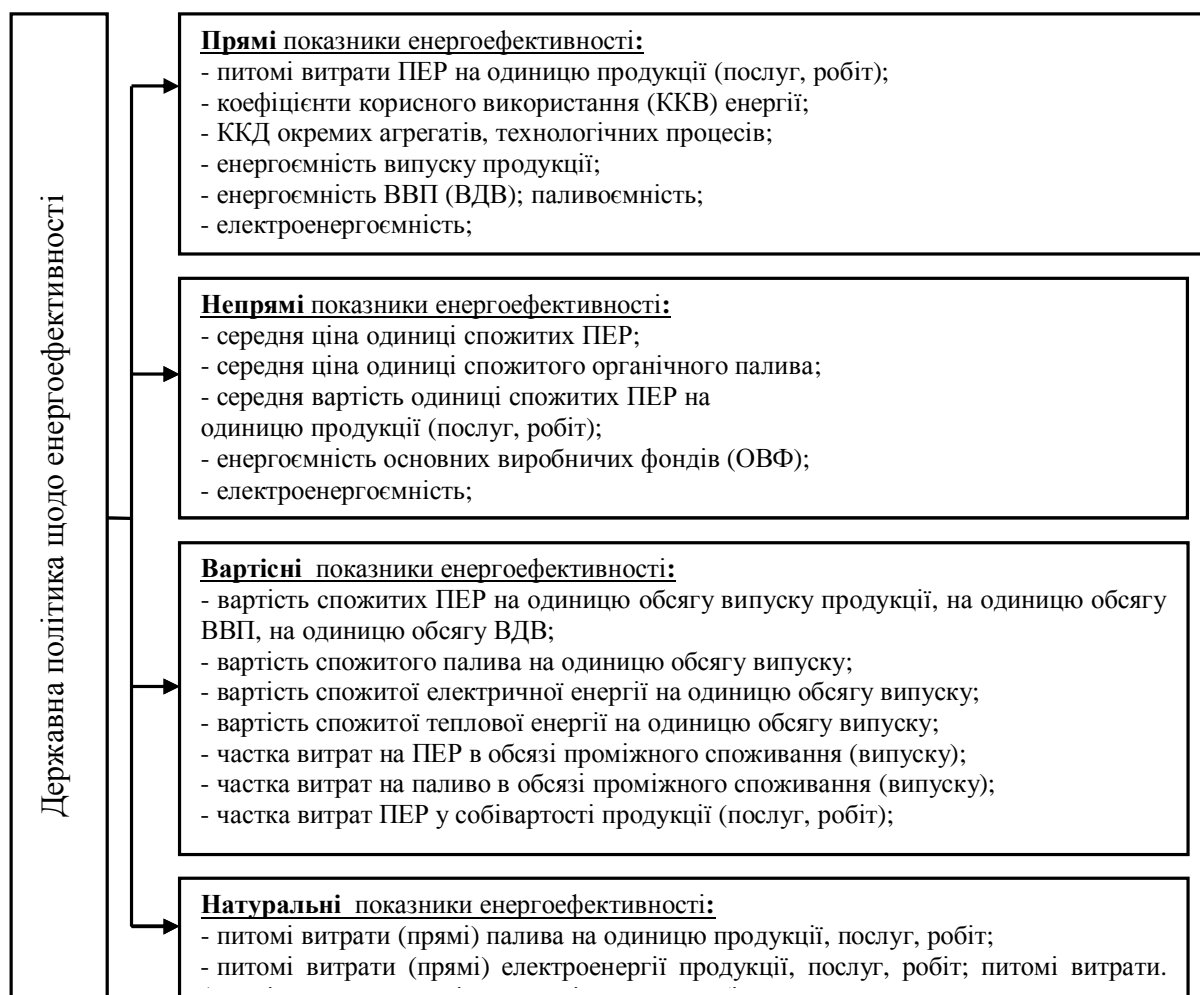

Рис. 1. Системи показників енергоефективності підприємства та країни

Досвід провідних країн світу вказує на необхідність дотримання принципу відповідності між управлінським впливом і встановленим показником (групою показників) енергоефективності, що дозволить чітко визначити цілі, оцінити результативність та ефективність управлінських дій та їх узгодженість із законодавством. Дотримання цього принципу потребує вироблення такої

системи показників енергоефективності, такої державної політики, які б відображали всю сферу регулювання енергоефективності.

Зважаючи на низьку ефективність існуючої державної політики у сфері енергозбереження, доцільне удосконалення механізму державного управління енергозбереження з урахуванням позитивного міжнародного досвіду (рис. 2).

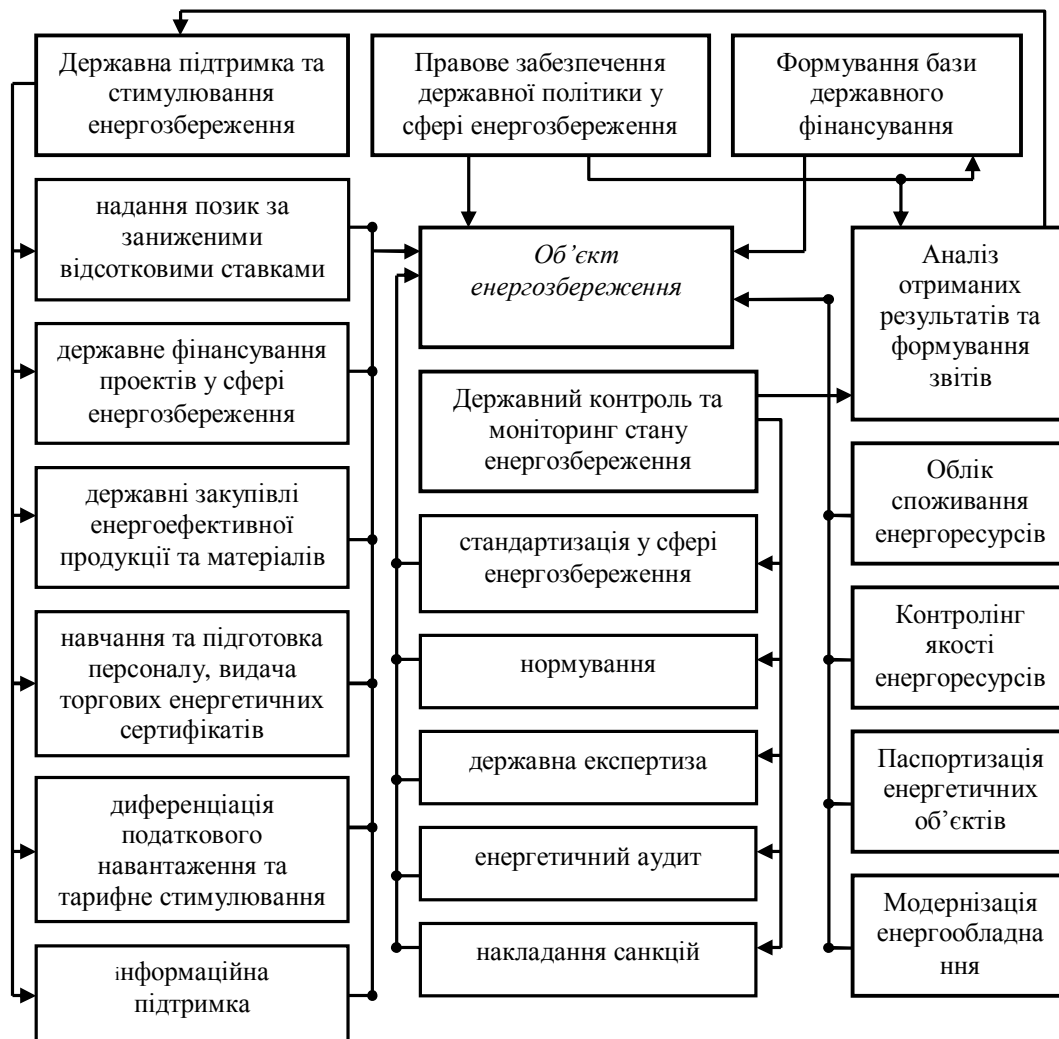

Рис. 2. Механізм державного управління у сфері енергозбереження [19]

Як організаційно-економічний механізм енергозбереження потрібно розглядати комплексну систему, що складається з системи забезпечення, функціональної та цільової системи, які містять певну сукупність організаційних і економічних важелів, які впливають на економічні показники з метою забезпечення ефективності її діяльності й отримання конкурентних переваг.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація існуючого потенціалу енергозбереження в Україні на підґрунті міжнародного досвіду – це шанс підвищити конкурентоспроможність вітчизняної економіки, відновити виробництво й створити додаткові робочі місця. У процесі дослідження визначено чинники, які впливають на енергоефективність і використання паливно-енергетичних ресурсів, а

також основні перспективні заходи, які необхідно впроваджувати в країні, з метою поліпшення енергоефективності, що призведе до прибутковості підприємств та економії енергетичних ресурсів. У процесі досліджень запропоновано структуру організаційно-економічного механізму державного управління у сфері енергозбереження, яка передбачає механізми інформаційного, інфраструктурного, організаційного та нормативно-правового забезпечення, а також механізми ціноутворення, фінансового забезпечення, стратегічного планування розвитку та мотивації енергозбереження. Перспективи подальших досліджень убачаємо у деталізації елементів запропонованої концептуальної структури організаційно-економічного механізму.

Список використаних джерел

1. Торкатюк В. І. Проблеми енергозбереження в контексті забезпечення енергетичної безпеки держави [Електронний ресурс]: ст. / В. І. Торкатюк. О. С. Салтанова, С. В. Мозговий та ін. – Харків, 2013. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/32271/1/86.pdf>.

2. Проект ЕЭК ООН «Повышение синергетического эффекта национальных программ стран-членов СНГ по энергоэффективности и энергосбережению для повышения их энергетической безопасности [Электронный ресурс] / Разработка Регионального плана действий и Рекомендаций по

- вопросам формирования и реализации политики в сфере повышения энергоэффективности и энергосбережения в странах СНГ, 2013 г. – Режим доступа: http://www.unecce.org/fileadmin/DAM/energy/se/pdfs/ee21/EE21_Subregional_projects/RegionalActionPlanRus_Jan_2014_Final.pdf
3. Андрижневский А. А. Энергосбережение и энергетический менеджмент / А. А. Андрижневский, В. И. Володин. – Минск: Вышэйш. шк., 2005. – 294 с.
4. Гаприндашвілі Б. В. Энергосбережения як чинник підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств / Б. В. Гаприндашвілі // БізнесІнформ – 2014. – № 8. – С. 213–217.
5. Гнідий М. В. Методологія визначення теоретичного потенціалу енергосбереження на різних рівнях управління економікою / М. В. Гнідий, О. Є. Малярченко // Проблеми загальної енергетики. – 2007. – № 15. – С. 1–21.
6. Гордієнко О. С. Энергосбережения транспортних підприємств / О. С. Гордієнко // Технологический аудит и резервы производства. – 2012. – № 1 (7). – Т. 5. – С. 13–14.
7. Данилов О. Л. Практическое пособие по выбору и разработке энергосберегающих проектов / О. Л. Данилов, П. А. Костюченко. – М.: ЗАО «Технопромстрой», 2006. – 668 с.
8. Захарова О. В. Экономические аспекты энергосбережения на промышленных предприятиях / О. В. Захарова // Интегрированные технологии и энергосбережение. – 2002. – № 2. – С. 40–45.
9. Копейкин Б. В. Эффективность энергосбережения: опыт ПО «Невский завод им. Ленина» / Б. В. Копейкин, Е. А. Смирнов, Г. С. Багиев. – Л.: Энергоатомиздат, 1985. – 112 с.
10. Матарас Е. В. Реализация основных процессов энергосбережения в Республике Беларусь [Электронный ресурс] / Е. В. Матарас, Л. В. Олехнович // Студенческий вестн. – 2007. – № 10. – Режим доступа: <http://www.bru.mogilev.by>
11. Михайлов С. А. Место стратегии энергосбережения в стратегии социально-экономического развития региона / С. А. Михайлов, В. П. Мешалки, А. А. Балябина // Менеджмент в России и за рубежом. – 2009. – № 2. – С. 22–30.
12. Степанов В. С. Потенциал и резервы энергосбережения в промышленности / В. С. Степанов, Т. Б. Степанова. – Новосибирск: Наука. Сибир. отд-ние, 1990. – 248 с.
13. Про енергосбереження: Закон України від 01.07.1994 р. № 75/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 30. – Ст. 284.
14. Руководство по энергетической статистике / Международное энергетическое агентство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.iea.org/stats/docs/statistics/manual_russian.pdf.
15. Evaluation and Monitoring for the EU Directive on Energy End- Use Efficiency and Energy Services [Electronic resource]. – Access mode: http://www.evaluate-energy.savings.eu/emeees/en/publications/reports/EMEEE_S_Final_Report.pdf.
16. Форум ENES 2013 «Путь к глобальной конкурентоспособности: повышение энергоэффективности нефтегазового комплекса» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://enesxpo.ru/docs/prezentatsii_dlya_programmy/21112013/BCG.pdf
17. Гашо Е. Г. Энергосбережение в зеркале промышленной политики информационный. Информационный обзор / Е. Г. Гашо. – М.: Аналитический центр при правительстве РФ. – 2012. – 37 с.
18. Мітрахович М. М. Методика розрахунку основних показників енергоефективності підприємства [Електронний ресурс] / М. М. Мітрахович, І. С. Герасимчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2009. – № 3. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/nt/2009_3/20.pdf
19. Овчаренко Д. М. Організаційно-економічний механізм державного регулювання енергосбереження / Д. М. Овчаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 17. – С. 188–191.

Аннотация

Наталья Рекова, Иван Клопов

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ

Проведено исследование категорий «энергосбережения». Рассмотрены особенности организации системы государственного управления в сфере энергосбережения. Определены проблемные аспекты осуществления государственной политики в сфере эффективного использования энергетических ресурсов. Проанализированы самые результативные государственные программы энергосбережения ведущих стран мира. Предложено усовершенствовать механизм государственного управления в сфере энергосбережения, который призван стимулировать эффективное использование энергоресурсов хозяйствующими субъектами.

Ключевые слова: энергосбережение, энергоэффективность, механизм государственного регулирования, система показателей, энергетическая политика.

Summary

Nataliia Rekova, Ivan Klopov

ORGANIZATIONALLY-ECONOMIC MECHANISM OF STATE ADJUSTING OF ENERGY-SAVINGS

Research of categories of «energy-savings» is conducted in the article. The features of organization of the state control system are considered in the field of energy-savings. Certainly problems aspects of realization of public policy in the field of the effective use of power resources. The most effective government programs of energy-savings of leading countries of world are analysed. Offered to perfect the mechanism of state administration in the field of energy-savings, which called to stimulate the effective use of energy resources by being subjects in charge.

Keywords: energy conservation, energy efficiency, state regulation mechanism, system performance, energy policy.